

Araştırma Makalesi | Research Article

ISSN (çevrimiçi): 2459-0185 ISSN (basılı): 2548-091X

Makale Geliş | Received: 24.04.2023

Makale Kabul | Accepted: 18.06.2023

Atıf | Cite as: Salise Hilal Ergün, “Sibir Hanlığı Kronikleri I Yesipov Kroniği-II Stroganov Kroniği-III Remezov Kroniği (Kitap Tanıtımı)”, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(1), Haziran 2023, s. 84-92.

DOI No: <https://doi.org/10.56252/turktarars.1287094>

Kitap Tanıtımı/Book Review

Fatih Ünal, Murat Özkan, Mesut Karakulak, Zafer Sever, Harun Arslantürk, *Sibir Hanlığı Kronikleri I Yesipov Kroniği-II Stroganov Kroniği-III Remezov Kroniği*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2020, ISBN: 978-605-155-896-7/4/1

Salise Hilal ERGÜN*

Güneybatı Sibirya bölgesi XVI. yüzyıl boyunca Türk-Moğol ve Fin-Ogur kavimlerinin kadim yurtlarından biri olmuştur. Cengiz Han tarafından teşkil olunan Türk-Moğol Devleti'nin varlığıyla bu bölgede yeni bir Türk devleti olan Sibir Hanlığı kurulmuştur. Bu hanlık hakkında elde edilen veriler aslen Rus kaynaklarına dayanmakla birlikte gerek Rus gerekse Türk tarihi bakımından kıymete haizdir. Yaklaşık üç buçuk asır boyunca varlığını sürdüren hanlığın erken dönemlerine dair bilgiler ve yerel kaynaklar oldukça yetersizdir. Sibir Hanlığı'na dair en güvenilir veriler bilhassa Rus kaynaklarına dayanmakta olup, bu sebeple Rusça aslı Sibirskie Letopisi olarak bilinen Rus Sibir kronikleri mühim bir yere sahiptir.

* Doktora Öğrencisi, Ordu Üniversitesi Tarih Bölümü, salisehilalergunn@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2155-9589.

Ruslar'ın Sibirya'yı ele geçirmesiyle din adamları tarafından Sibir'in zaptını konu edinen vekâyiname türünde eserler yazılmaya başlandı. Bu sırada öncü kolonizatör grupların tarih, coğrafya, etnografya gibi sosyal alanlarda ortaya koydukları eserler aracılığıyla 18. Yüzyılda modern tarih yazıcılığı başladı¹. İşte bu eserler Rus tarih yazımının ana kaynaklarını oluşturmuşlardır. 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise Rusya'da ivme kazanan sosyal gelişmeler Sibirya tarihçiliği üzerinde etkili olmuştur². Mütemadiyen gelişen tarih yazıcılığı bugün bu kaynaklar vesilesiyle akademik düzeyde bir yetkinliğe ulaşmıştır. Bu olguya dayanarak Sibirya çalışmalarının Rus ve Türk tarihçiliğinin müşterek bilim camiasında önem arz eden sahalardan birisi olduğunu şüphesiz söyleyebiliriz.

Sibir kronikleri (Sibirskie Letopisi) birçok müellif tarafından neşredilmiş olan el yazma eserlerdir. Söz konusu kroniklerde genel itibariyle Türk hanlıklarına yapılan seferler, bu seferlerden elde edilen fayda, yağma ve ganimetler, Sibir Hanı Küçüm ile Don-Volga atamanı Yermak'ın uzun soluklu mücadelesi, başkent Sibir (İsker)'in işgali ve nihayetinde Türk yurtlarının Rus hâkimiyetine geçiş süreci kronolojik olarak anlatılmaktadır.

Türk tarihi araştırmalarının ana kaynakları niteliğinde olan bu el yazma eserler Fatih Ünal, Murat Özkan, Mesut Karakulak, Zafer Sever ve Harun Arslantürk tarafından Rusçadan Türkçeye tercüme edilerek notlandırılmıştır. Sibir Hanlığı Kronikleri serisi *Yesipov Kroniği*, *Stroganov Kroniği* ve *Remezov Kroniği* olmak üzere üç ayrı kitap halinde yayınlanmıştır. Çalışmalar, okura ana metnin tercüme ve notlandırılmasından ziyade ayrıca çalışmanın muhtevasına ve kaynaklarına dair kapsamlı bir ön hazırlık sunmaktadır. Tanıtımı yapılmakta olan Sibir Hanlığı Kronikleri serisi daha yalın ve anlaşılabilir olması amacıyla ayrı ayrı incelenecektir.

Sibir Hanlığı Kronikleri I: *Yesipov Kroniği*

Yesipov Kroniği adını el yazma eserin müellifi olan Savva Yesipov'dan almaktadır. Savva Yesipov'un 1620'li yıllarda Tobolsk'ta kilisenin başkâtibi olduğu bilinmektedir. Yesipov din adamı olmanın yanı sıra eserleriyle tanınmış bir şahsiyettir. Eserleri genel itibariyle dini ve ideolojik bir çerçevede kaleme alınmıştır. Böylelikle Sibir Hanlığı topraklarında Hristiyanlık inancının yayılma süreci bu bakış açısıyla incelenmiştir. Eser önsöz ve giriş haricinde dört kısımdan oluşmaktadır. Ayrıca Yesipov Kroniği ile ilgili ülkemizde yapılan çalışmalar mevcuttur³.

¹ Fatih Ünal, "Çarlık Döneminde Rusların Sibirya Araştırmaları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 41, Güz 2015, s. 619.

² İlyas Topsakal, *Sibirya Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017, s. 18.

³ Murat Özkan'ın "Sibir Hanlığı Tarihine Dair Bir Kaynak İncelemesi: Yesipov Kroniği" başlıklı makalesi ülkemizde yapılan kayda değer bir kaynak tahlil örneğidir. Özkan, çalışmasında Sibir topraklarının ve sınırlarının geniş bir tasvirisini çizdikten sonra okuyucuya kroniğin kapsamlı bir incelemesini sunmaktadır. Sibir sahası tarih yazıcılığının günümüz tarihçileri tarafından Rusların Sibir'i işgal etmesi akabinde kurulan ve 1637'de resmîyet kazanan Sibirya Ofisi'nde biriken arşiv malzemesine dayandırıldığını aktaran yazar, çok geçmeden din adamları tarafından vekâyiname tarzında eserler yazılmaya başladığını ve bu eserlerin de Sibirskie Letopisi olduğunu belirtir³. Ayrıca kroniğin muhtevasında Hristiyanlık inancından ve Rus milletinden övgüyle bahsedildiğini kaydeden yazar, söz konusu eserin dini-ideolojik bir tarih yazımına tabi olduğu hakikatini gözler önüne seriyor. Bkz. Murat Özkan, "Sibir Hanlığı Tarihine Dair Bir Kaynak İncelemesi: Yesipov Kroniği", *Genel Türk Tarihi*

Savva Yesipov ve Kroniği Hakkında adlı ilk kısımda Savva Yesipov'un şahsına ve eserlerine dair bilgiler verilmiştir. Tobolsk Piskoposluğunun tarihçesinde mühim bir kişi olarak bilinmesine rağmen hakkındaki bilgilerin oldukça kısıtlı olduğu, doğum ve ölüm tarihlerinin açıkça bilinmediğinden bahsedilmiştir. Yesipov'un kroniğinin kronolojik bir uyuma sahip olduğuna kanaat getiren araştırmacılar aynı zamanda çalışmanın muhtevasına yönelik eleştirilerde de bulunmuşlardır. *Yesipov* ile *Stroganov* kroniğinin birbirini tamamlayıcı özelliklere sahip oldukları ileri sürülmüştür. Bilahare Rus bilim çevrelerinde tartışmalara neden olan söz konusu kronikleri değerlendiren Nikolay Mihayloviç Karamzin, *Stroganov* ve *Yesipov* kroniklerini "en eski ve en güvenilir olanlar" diye yorumlarken, *Remezov Kroniği*'ne daha temkinli bir yaklaşım sergilemiştir⁴.

Yesipov Kroniği'nin Kaynakları adlı ikinci kısımda *Yesipov Kroniği*'nin ana ve yardımcı kaynakları ele alınmıştır. Kroniğin temel kaynağı Sibir Hanlığı'nın başkenti Sibir şehrinin yanında Ruslar tarafından kurulan Tobolsk şehrinin ilk başpiskoposu Kipriyan'ın elde ettiği verilerin kaydedildiği kilise defteri Sinodik'tir. Bu temel kaynak haricinde Yesipov'un bir Tatar kroniğinden faydalandığı ve Sibir Hanlığı hakkında bilgiler topladığı bilinmektedir.

Kroniğin Dinî-İdeolojik Kurgusu adlı üçüncü kısımda kroniklerin yazım dilinin bakış açısı incelenmiştir. Söz konusu eserler kiliselerde din adamları tarafından yazılmasından dolayı anlatılan hadiselerin kurgusunda dinî-ideolojik bir perspektif hakimdir. Kroniğin ana kahramanlarından olan Yermak aslında bir eşkıya olmasına rağmen Ruslar ve Yesipov tarafından kurtarıcı atfedilirken; Sibir hanı Küçüm⁵ kibirli, zalim ve zavallı bir kâfir olarak kaydedilmektedir. Onlara göre bu topraklarda yaşayan Müslümanlar putperestlerdi ve Hristiyanlığın nuru ile aydınlatılmalılardı. Buradan hareketle Hristiyanlığın kurtarıcısı ve Rusların kahramanı olarak nitelendirilen Yermak kutlu bir davaya kendini adanmış cesur bir komutan olarak görülmekteydi. Nitekim kroniğin objektifliğinden söz edilemezken; dinî bir bakış açısına sahip olduğu da aşikârdır.

Çeviri Metin ve Notlandırma adlı son kısımda ise kroniğin Türkçeye tercümesi yapılarak kapsamlı bir notlandırma çalışması yapılmıştır. Bu kısım otuz yedi başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar sırasıyla şu şekildedir: 1. Başlık: Sibir Ülkesi, 2. Başlık: Sibir Hükümdarları ve Sultanları, 3. Başlık: Sibir Adının Kökeni, 4. Başlık: Diğer Sibir Sultanlarının İdaresi, 5. Başlık: Küçüm Han, 6. Başlık: Küçüm Han'ın İnanıcı, 7. Başlık: Yermak ve Diğerlerinin Sibir'e Gelişi, 8. Başlık: Yermak ve Diğer Kozakların Sibir'e Gelişi, 9. Başlık: Karaçi Ulusu, 10. Başlık: Kozakların Tedbir Önerileri ve Telkinleri, 11. Başlık: Çuvaş Burnu Önündeki Savaş, 12. Başlık: Küçüm Han'ın Kaçışı, 13. Başlık: Ataman Yermak ve Beraberindekilerin Şehre Gelişi, 14. Başlık: Tatar ve Ostyakların Yermak ve Yodaşlarının Sibir Şehrine Gelişi, 15. Başlık: Kozakların Tatarlar Tarafından Öldürülmesi, 16. Başlık: Çar'a Moskova'ya Sonuç Gönderilmesi, 17. Başlık: Tatar Senbahta'nın Gelişi ve Sultan Muhammed Kul'un Esir

---

Kaynakları: Ordu Çalıştayı Bildirileri, Ed. Mehmet Alpargu, Fatih Ünal, Murat Özkan, Mesut Karakulak, Ordu Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ordu 2019, s. 199.

⁴ Fatih Ünal, Murat Özkan, Mesut Karakulak, Zafer Sever, Harun Arslantürk, *Sibir Hanlığı Kronikleri I: Yesipov Kroniği*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020, s. 22.

⁵ Küçüm, Buhara emiri Abdullah'ın desteğiyle İslam inancını Sibir bölgesinde yayan han oldu. Bkz. İlyas Topsakal, "Türk Tarihi Açısından Sibiry'a'nın Kısa Tarihi (Başlangıçtan XVI. Yüzyıla Kadar)", *Turkish Studies*, 6/1, 2011, s. 1879-1880.

Alınması, 18. Başlık: Buhara'dan Sultan Seydak'ın Gelişi ve Karaçi'nin Küçüm Han'dan Ayrılışı, 19. Başlık: Şehirlerin ve Ulusların Ele Geçirilmesi, 20. Başlık: Moskova'dan Sibir'e Voyvodaların ve Askerlerin Gelişi, 21. Başlık: Sultan Muhammed Kul'un Moskova'ya Gönderilmesi, 22. Başlık: Karaçi'den Elçilerin Gelişi ve Kozakların Onursuz Karaçi Tarafından Katledilmesi, 23. Başlık: Tatar Karaçi ve Diğer Tatarların Sibir Şehri Önlere Gelişi, 24. Başlık: Yermak ve Diğer Kozakların Küçüm Han Tarafından Katledilmesi, 25. Başlık: Yermak ve Beraberindekilerin Katledilmesinin Ardından Geriye Kalan Kozakların Kaçışı, 26. Başlık: Küçüm Han'ın Oğlu Sultan Ali, 27. Başlık: Voyvoda İvan Mansurov ve Askerlerinin Moskova'dan Sibir'e Gelişi, 28. Başlık: Ostyakların Şehrin Önüne Gelişi, 29. Başlık: Ostyak Putu, 30. Başlık: Voyvoda Vasiley Sukin ve İvan Myasnov ile Birlikte Birçok Kişinin Bölgeye Gelişi, 31. Başlık: Tobolsk Şehri, Kuruluşu, Kiliselerin İnşası, İdaresi ve Başşehir Yapılması, 32. Başlık: Sultan Seydak ve Kazak Orda Sultanı ve Küçüm Han'ın Karaçisinin Ele Geçirilmesi ve Diğerlerinin Öldürülmesi, 33. Başlık: Sultan Seydak ve Kazak Orda Sultanı ile Karaçi'nin Moskova'ya Gönderilmesi, 34. Başlık: Küçüm Han'ın Ölümü ve Öldüğü Yer, 35. Başlık: Tanrı'ya Şükür, 36. Başlık: Kroniğin Düzenlenmesi ve İlaveler, 37. Başlık: Kardeşleri ve Yoldaşlarıyla Birlikte Yermak'a Kazak Sinodiği; Onların Büyük, Orta ve Küçük Derece ile Onore Edilmesi.

Savva Yesipov eserini otuz yedi ana başlık altında kaleme almayı tercih etmiştir. Bu sebeple eserin tercüme ve notlandırmasını yapan hocalarımız eserin orijinaline bağlı kalarak biçim ve muhtevadaki düzenlemeleri minimize etmişlerdir. Ayrıca bu durum *Stroganov* ve *Remezov* kroniklerinde söz konusu değildir. Bu kroniklerde normal başlıklandırma usulüyle tarihi hadiseler kronolojik bir sırayla kaydedildiğinden söz konusu eserlerin tanıtımında içerik başlıklarına ayrıca değinilmeyecektir.

Sibir Hanlığı Kronikleri II: *Stroganov Kroniği*

Stroganov Kroniği kim tarafından ve ne zaman yazıldığı bilinmemektedir. Kroniği ilk neşreden kişinin Spasski⁶ olduğu bilinmektedir. Spasski bu kroniği 1821 yılında "Letopis Sibirskaya" (Sibir Kroniği) adıyla yayınlamıştır⁷. Rusça aslından Türkçeye kazandırılan bu çalışmada Spasski neşri esas alınarak İmaratorluk Arheografi Komisyonu'nun 1907 yılında neşrettiği *Stroganov Kroniği*'nin yine Spasski yazması, Tolstov yazması ve bunların biraz daha özetlenmiş hali olan Afanasi yazmaları da mukayese edilerek değerlendirilmiştir. *Stroganov Kroniği*'ne dair ülkemizde yapılmış kayda değer çalışmalar mevcuttur⁸.

⁶ Spasski hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Özkan, "Sibir Araştırmalarına Dair Bir Rus Mecmuasının Tetkiki: 'Sibirskiy Vestnik'", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 45, 2019, s. 307-332.

⁷ Fatih Ünal, Murat Özkan, Mesut Karakulak, Zafer Sever, Harun Arslantürk, *Sibir Hanlığı Kronikleri II: Stroganov Kroniği*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020, s. 20.

⁸ Zafer Sever'in "Rus Kaynaklarına Göre Stroganov Ailesi ve Sibiryada Rus Hâkimiyeti" adlı yayınlanmamış doktora tezi konu ile alakalı ülkemizde yapılan en tafsilatlı çalışmalardan biridir. Sever, dört ana bölümden teşkil olan çalışmada Stroganovların etnik kökeninden Rusya iç emtiasında nasıl etkili olduklarına dair kapsamlı bir araştırma sunmaktadır. Rusya'nın büyük bir dünya imparatorluğuna evrilmeye sürecinde etkili olan nüfuzlu ailelerden en etkilisinin Stroganov ailesinin olduğunu gözler önüne sermektedir. Stroganov ailesinin, Rusya'nın ticarî genişlemesine yaptıkları büyük katkıların yanı sıra bilhassa Kuzey Türklüğünü etkileyen faaliyetleri ve yazarın doktora tezinin akabinde Rus işgalinin bizzat katalizörü olarak incelediği Stroganov ailesi hakkında yayınladığı makale çalışması hakkında detaylı bilgi

Söz konusu kronik Nikolay Mihayloviç Karamzin tarafından diğer kronikler içerisinde özel bir yere konulmuştur. Karamzin'in kronik için *Stroganov Kroniği* adını kullanması eserin adının bu şekilde ün kazanmasına neden olmuştur. Sibir Hanlığı'nın işgal sürecinde başlıca rol üstlenen Stroganov ailesinin faaliyetlerinden bahsedilen eser Rus ve Türk tarih yazımında önemli bir yere sahiptir. Eser önsöz ve giriş haricinde beş kısımdan oluşmaktadır.

Stroganov Ailesi adlı ilk kısımda Rus bilim çevrelerinde merak uyandıran Stroganov ailesinin atalarından başlamak üzere kim oldukları, nerelerde yaşadıkları, ticaret hayatında sahip oldukları önem ve zenginlikleri sayesinde karşılıklı imtiyazlarla Rus devleti yönetiminde nasıl söz hakkına sahip olduklarından detaylıca bahsedilmektedir. 9 Nisan 1517'de Çar Vasili İvanoviç'ten yeni tuz işletmeleri kurmak için izin alan Stroganovlar zamanla ticari faaliyetlerini geliştirdiler. Stroganov kardeşlerin en küçüğü olan Anika sayesinde ise zirveye ulaştılar. Anika ailesinden kalan mirası stratejik bir şekilde değerlendirerek sürekli yeni araziler satın aldı. Stroganovlar zamanla kontrol edilemez bir güç haline geldi ve Don-Volga steplerinde ve Hazar'da yaşanan sıcak gelişmeler karşısında Rusya, Sibir Hanlığından gelebilecek olası bir tehlikeye karşı önlem almak için Stroganovların desteğiyle bölgeyi kontrol altına aldı. Söz konusu kısımda ele alınan Stroganov ailesi başkent Sibir'in ilhak edilmesine neden olan işgalci güçlere gerekli silah ve teçhizatı da sağlayarak Rus tarihi ve kültüründe imtiyazlı bir yere sahip olmuşlardır. Bu sebeple de çalışmanın mühim bir kilit noktasını teşkil etmektedir.

Stroganov Kroniği Yazmaları adlı ikinci kısımda kroniğin çeşitli varyantları tanıtılmıştır. Bu varyantların kimler tarafından neşredildikleri, nerede muhafaza edildikleri ve biçim özelliklerinden kapsamlı bir şekilde bahsedilmiştir.

Stroganov Kroniği Hakkında adlı üçüncü kısımda kroniğin kim tarafından yazıldığına tam olarak bilinmemekle beraber Spasski neşrinin çalışmanın bilahare iskeletini oluşturduğu kaydedilmiştir. Spasski, *Stroganov Kroniği*'ni eline tesadüfen geçtiğini ve XVII. el yazması olduğunu belirtmiştir⁹. Spasski neşrinin esas alındığı çalışmada yukarıda bahsedildiği üzere diğer yazmaların da mukayese edilerek incelendiği bilgisi paylaşılmaktadır. *Stroganov Kroniği*'nin bilim çevrelerinden uyandırdığı etkiye ve Nebolsin, Karamzin ve Miller gibi araştırmacıların görüşlerine de yer verilmektedir. *Stroganov Kroniği*'nde Rus devleti tarafından Stroganovlara verilen imtiyaznameler, mektuplar ve diğer resmi evraklar da kullanılmıştır. Eser bu yönüyle diğer kroniklerden ayrılan temel bir özelliğe de sahiptir.

---

için bkz. Zafer Sever, "Rus Kaynaklarına Göre Stroganov Ailesi ve Sibirya'da Rus Hâkimiyeti", Doktora Tezi, Ordu Üniversitesi, 2020; Zafer Sever, "Sibirya'da Ruslar: Rus İşgalinin Katalizörü Olarak Stroganov Ailesi", *MUTAD*, VIII (I), 2021, s. 91-109; Harun Arslantürk'ün ise "Sibir Hanlığı Tarihinin İnşasında Bir Kaynak Tahlili: Stroganov Kroniği" adlı makalesi bahsi geçen konu ile ilgili çalışmalardan birisidir. 1552'de Kazan Hanlığı'nın işgali sonrasında orta İdil bölgesindeki Türk hakimiyetinin sona erdiği aktarılmıştır. Tahlil olunan kroniğe binaen yazar, bu gelişmenin Astarhan ve Sibir hanlıklarının düşmesini kolaylaştırmasıyla birlikte Stroganov ailesinin bu süreçteki imtiyazlı rolünden bahsetmiştir. Arslantürk, hacimli bir dipnot çalışması yaptığı makalesinde söz konusu kroniğin nedenselliği, güvenilirliği, sorunsalları ve muhtevasına geniş ölçüde yer vermiştir. Detaylı bilgi için bkz. Harun Arslantürk, "Sibir Hanlığı Tarihinin İnşasında Bir Kaynak Tahlili: Stroganov Kroniği", *Genel Türk Tarihi Kaynakları: Ordu Çalıştayı Bildirileri*, Ed. Mehmet Alparğu, Fatih Ünal, Murat Özkan, Mesut Karakulak, Ordu Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ordu 2019, s. 339-345.

⁹ Ünal, Özkan, Karakulak, Sever, Arslantürk, *Stroganov Kroniği*, s. 23.

Muhtevaya Dair Birkaç Söz adlı dördüncü kısımda kroniğin muhtevası iki bölümde değerlendirilmiştir. Birincisi “Sibir Hanlığı’nın Ruslar tarafından ele geçirilmesinden önce aileden Semen, Maksim ve Nikita döneminde Stroganovların Moskova himayesinde bölgedeki pozisyonları ve ardından destek verdikleri Yermak Timofeyev önderliğindeki Volga Kozaklarının Sibir Hanlığı topraklarına gönderilmesi”dir. İkincisi ise “Yermak öncülüğündeki Kozakların Sibir Hanlığı’nı işgal sürecinin aşama aşama nasıl cereyan ettiği, nerelerde hangi savaşların yapıldığı ve mücadelelerin nasıl sonuçlandığı”dır. Bu kısımda eserin tercüme ve notlandırmasını yapan hocalarımız kroniğin muhtevasına dair görüşlerini ve eleştirilerini sunmuşlardır. Kroniğin verdiği bilgileri mukayese eden yazarlar bu bilgilerden hareketle Sibir Hanlığı’nın Rus topraklarının güvenliği için tehdit olarak görüldüğünü aktarmaktadır. Ancak Sibir’in zaptı için Stroganovlardan alınan destekten diğer kroniklerde bahsedilmezken *Stroganov Kroniği*’nde bu durumun değiştiğine dikkat çekilmektedir.

Çeviri Metin ve Notlandırma adlı son kısımda ise kroniğin Rusçadan Türkçeye tercümesi ve detaylı bir notlandırma çalışması mevcuttur. *Yesipov Kroniği*’ne kıyasla yapılan notlandırmalar daha hacimlidir. Metnin orijinalinden kopmadan olabildiğince az revize ve sadeleştirmelerle anlatım dili daha yalın ve anlaşılır hale getirilmiştir. Kroniğin ana konusu Yermak öncülüğündeki Volga atamanları ve Kozakların Sibir’in işgalinde oynadığı rol ve bu toprakların Rusya tarafından ilhak edilme sürecidir. Akabinde bu topraklarda gerçekleşen Rus kolonizasyonu tüm faaliyetleriyle ele alınmıştır. Kroniğe göre Yermak ve adamlarının Sibir Hanlığı hudutlarına girmesiyle işgal süreci başlamıştır. Bu sürecin baş destekçilerinden olan Stroganov ailesi hakkında *Stroganov Kroniği*’nde diğer kroniklere nazaran daha açıklayıcı yer ve zaman bilgileri verilmiştir. Ayrıca Yermak ve Kozaklardan oluşan adamları Don-Volga steplerinde dolaşan sıradan birer yağmacıyken Rus çarı İvan ve Moskova tarafından birden kurtarıcı kahraman rolüne büründürülmeleri kroniğin Rusya yanlısı bir perspektiften yazıldığını göstermektedir.

Sibir Hanlığı Kronikleri III: Remezov Kroniği

Remezov Kroniği’nin müellifi Semen Ulyanoviç Remezov’dur. Remezov, Rusya’da kronik yazım geleneğinin son temsilcisi olarak bilinmektedir. Sibirya’nın merkezi Tobolsk’ta bulunan boyar bir aileye mensuptur. Bölgede dönemin şartları içerisinde iyi bir eğitim alan Remezov donanımlı bir şahsiyet olarak tanınmaktadır. Ülkemizde Remezov Kroniği’ni konu edinen kapsamlı bir çalışma mevcuttur¹⁰.

---

¹⁰ Mesut Karakulak’ın “Sibirya’da Ruslar: Remezov Kroniği ve Sibir Hanlığı Tarihi Anlatısı” adlı çalışması Sibir kronikleri serisinin sonuncusu olan Remezov Kroniği’ni konu edinir. Yazar, Ruslar tarafından ilhak edilen hanlıkların son kalesi olan Sibir’in işgali neticesinde Rus kolonizasyonunun Ural ötesine yayılmaya başladığını aktarmaktadır. Bu kolonizasyonun baki olabilmesi için ise şehirde yerleşik yapılar inşa edildiğini görüyoruz. Karakulak’ın tahlilinden hareketle söz konusu kronikte Sibir sahasında Rus kolonisinin yaygınlaşması ve Küçüm Han ile Yermak’ın mücadele serüveninin daha kapsamlı bir biçimde ele alındığını söyleyebiliriz. Stroganov Kroniği’ne nazaran Remezov Kroniği’nde ele alınan kronolojik bilgilerin daha detaylı anlatıldığını belirten yazar, Remezov Kroniği’ni diğer kroniklerden ayıran ve bazı bilim çevreleri için daha kıymetli görülen özelliklere sahip olduğunu kaydetmiştir. Bkz. Mesut Karakulak, “Sibirya’da Ruslar: Remezov Kroniği ve Sibir Hanlığı Tarihi Anlatısı”, *Genel Türk Tarihi Kaynakları: Ordu Çalıştayı Bildirileri*, Ed. Mehmet Alpargu, Fatih Ünal, Murat Özkan, Mesut Karakulak, Ordu Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ordu 2019, s. 225-231.

Remezov Kroniği ilk Tobolsk'ta keşfedildiğinde yazarın kimliği bilinmediğinden Miller tarafından *Tobolsk Kroniği* olarak adlandırılmıştır¹¹. Her iki isimle de tanınan söz konusu kroniğin tercüme ve notlandırma çalışmasında İmparatorluk Arheografi Komisyonu'nun 1907'de Petersburg'da neşrettiği Miroviç yazması ele alınmıştır. Yazarlar, çeviri metne sadık kaldıklarını; bazı bölümlerde anlatımı güçlü kılmak için eklemeler yaptıklarını belirtmişlerdir.

Remezov'un eserinde diğer kroniklerden farklı olarak ana metinde bahsedilen tarihi hadiseler resmedilerek anlatılmıştır. Eserde toplam yüz elli dört çizim ve yüz elli yedi madde bulunmaktadır. Her bir çizim anlatılmak istenen olayı betimleyici bir teknikle tasvir etmektedir. Bu çizimlerin altında numaralandırmalarla birlikte yazarın Rusça aslından Türkçeye kazandırılan açıklama ve notları yer almaktadır. Eser önsöz ve giriş haricinde altı kısımdan oluşmaktadır.

Semen Ulyanoviç Remezov ve Eserleri adlı ilk kısımda Remezov'un şahsı, ailesi ve eserlerinden bahsedilmektedir. Sibir Hanlığı'nın işgali akabindeki süreçte bölgede Rus kolonizasyonunun sağlanmasında bir diğer öncü ailenin Remezovlar olduğu belirtilmiştir. Ayrıca burada Remezov'un Sibiryaya coğrafyası ve tarihi üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanındığı ve eserlerinin Rus çevrelerinde kıymete haiz bir öneme sahip olduğu kaydedilmiştir.

Remezov Kroniği Hakkında adlı ikinci kısımda söz konusu kroniğin Sibiryaya çalışmalarında sahip olduğu öneme vurgu yapılmıştır. Miller tarafından Tobolsk'ta keşfedilen kronik araştırmacılar tarafından büyük ilgi görmüştür. Eser ilk defa 1880 yılında İmparatorluk Arheografi Komisyonu tarafından yayınlanmıştır¹². Rusça aslından Türkçeye kazandırılan söz konusu çalışmada kroniğin biçimsel özelliklerinden şu şekilde bahsedilmiştir:

“XVII ve XVIII. asra ait el yazısı karakteriyle kaleme alınmış olan kronik, biçimsel olarak incelendiğinde dikdörtgen yaprağa yazılmış, her sayfada dikey bir çizgiyle ikiye bölünmüş, her anlatıyla ilgili çizim yapılmış ve çerçeve içerisinde resmin üzerine metin yerleştirilmiştir. Kroniğin en dikkat çekici niteliği anlatımı kuvvetlendirmek için kullanılan resimlerdir. Bunların Remezov ve oğlu Leonte tarafından çizildiği düşünülmektedir.”¹³

Kroniğin Kaynakları adlı üçüncü kısımda kronikte esas alınan ana ve yardımcı kaynaklardan bahsedilmektedir. *Sibir Hanlığı Kronikleri*'nin ana kaynağı Yermak ve Kozakları tarafından bırakılan *Napissanie* adlı kayıtlardır. Bu kayıtlar 1621-1624 yıllarında Sibir Piskoposu Kipriyan tarafından toplanarak *Sinodik* adlı kilise defterine kaydedildiği bilinmektedir. Bu ana kaynak haricinde müellifin eserini saha araştırmaları ve sözlü kaynaklar vasıtasıyla zenginleştirdiği kaydedilmiştir.

Kroniğin Muhtevasına Dair adlı dördüncü kısımda kronik muhteva bakımından iki bölüme ayrılarak incelenmiştir. Birinci bölümde Yermak'ın seferleri hakkındaki bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise İncil'de bahsedilen hadiselerle eski Rus tarihi sentezlenmiş; Sibir halklarının yaşam tarzları, gündelik rutinleri ve inançları hakkında bilgilere yer verilmiştir. *Remezov Kroniği*'nin dinî-ideolojik temelli inşa edildiğinden bahsedilmiştir. Kroniğin Yesipov ve Stroganov kronikleriyle mukayese edilerek

¹¹ Fatih Ünal, Murat Özkan, Mesut Karakulak, Zafer Sever, Harun Arslantürk, *Sibir Hanlığı Kronikleri III: Remezov Kroniği*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020, s. 16.

¹² Ünal, Özkan, Karakulak, Sever, Arslantürk, *Remezov Kroniği*, s. 16.

¹³ Ünal, Özkan, Karakulak, Sever, Arslantürk, *Remezov Kroniği*, s. 17.

farklılık arz eden noktalara değinilmiştir. Ayrıca eserde anlatılan bazı destansı hikâyeler Remezov'un mistik bakış açısını da gözler önüne sermektedir. Diğer kroniklerde olduğu gibi bu kronikte de Yermak ile Küçüm Han arasındaki mücadele objektiflikten yoksun bir anlatım biçimi tercih edilerek aktarılmıştır.

Sibir Araştırmalarında Remezov Kroniği ve Etkisi adlı beşinci kısımda *Remezov Kroniği*'nin Sibir tarihi araştırmalarında teşkil ettiği yer ve alanında yetkin çeşitli araştırmacıların kroniğe olan yaklaşımları ele alınmıştır. Kroniğin bilhassa Rus bilim adamları tarafından güvenilirliğinin sorgulanması esere olan şüpheci bakış açısını da perçinlemiştir. Ancak başta Miller olmak üzere İogan Ebergard Fişer, Slovtsov ve İlovayski gibi alanında uzman tarihçiler yaptıkları çalışmalarda *Remezov Kroniği*'ni esas almışlardır. Sibir tarihi sahasında çalışmalar yapan tarihçi Hadi Atlasi de diğer kroniklere temkinli yaklaşarak *Remezov Kroniği*'ni dikkate almıştır. Sibir sahası çalışmalarının kült isimlerinden olan Nikolay Mihayloviç Karamzin başta olmak üzere Solovyev ve Nebolsin ise *Remezov Kroniği*'ne şüpheyle yaklaşmış; çalışmalarında Yesipov ve Stroganov kroniklerini daha güvenilir bulmuştur. Neticede Remezov'un kroniğinin bilim camiasında neden olduğu tartışmalarla kendine has bir ilgi odağı oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Çeviri Metin ve Notlandırma adlı son kısımda ise *Remezov Kroniği*'nin Miroviç Yazması Rusçadan Türkçeye tercüme edilerek notlandırma çalışması yapılmıştır. Eserin en hacimli bölümü olan söz konusu kısımda hadiselerin her biri çizimle resmedilerek anlatılmıştır. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere eser yüz elli dört çizim ve yüz elli yedi maddeden oluşmaktadır. Kronikte dinî-mitolojik bir girizgâh yapıldıktan sonra Yermak ve yoldaşlarına bir kutsiyet atfedildiği görülmektedir. Söz konusu kısımda yer alan ilk çizimde kutsal bir kitabın üzerinde yer alan her şeyi izleyen tek bir göz tasvir edilmiştir. Genel itibarıyla "Tanrı'nın lütfü" ile seferlerde elde edilen başarıdan, Küçüm Han ve halkının tüm yaşanan zulümleri hak etmelerinden, Stroganov ailesinin başta yağmacı Kozaklardan korkması sonucu ambarlarının kapıları açmak zorunda kaldıklarından ancak daha sonrasında bizzat silah ve teçhizat desteği sağladıklarından ve akabinde Türk yurtlarının Rus ilhakına terkedildiğinden bahsedilmiştir. Ancak bu hadiselerden ziyade özellikle Yermak ile Küçüm Han arasındaki amansız mücadele kronolojik sıralama dikkate alınarak detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Bir diğer dikkat çeken noktalardan birisi de kroniğin yazım dilinin edebi ve mitolojik kurgudan etkilenmiş olmasıdır. Bu bağlamda *Remezov Kroniği* müellifin duygularını yansıtmaktan çekinmediği, objektif bakış açısından uzak yanlı bir övgü eseridir.

Sibir Hanlığı Kronikleri serisi Türk tarihi çalışmalarında şüphesiz mühim bir boşluğu doldurmaktadır. Bahsi geçen kronikler Türk tarihinin müphem bir dönemini aydınlatmakla birlikte günümüze kadar Türkçeye tercüme edilmemişti. Sibir kroniklerinin tercüme ve notlandırma çalışmasını yapan yazarlar, kroniklerde yazım birliğinin olmadığını ve diğer varyantlarının birbirinden farklılık arz ettiğini belirtmişlerdir. Bu durumun da haliyle bilgileri mukayese etmede işleri zorlaştırdığını söylemek mümkündür. Eserlerin tercüme ve notlandırılmasından ziyade yapılan kısaltma, kaynakça ve dizin çalışmaları okuyucuya bilgiye ulaşma noktasında kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca her üç kitabın kapak tasarımlarında da söz konusu kitabın ele aldığı hadiseleri yansıtan görsellerin seçilmesine özellikle dikkat edildiği ilgi çekiyor. Neticede her üç kroniğin de hem Sibir sahası çalışmalarında başvuru kaynak olma hüviyeti taşımakta olduğu hem de Türkçe tercümesi sayesinde araştırmacılar tarafından daha pratik ve işlevsel bir şekilde istifade edilebileceği aşikârdır. Özellikle popüler

tarihçiliğin alt dallarından biri olma yolunda ilerleyen Rusya ve Sibiryaya araştırmaları ile ilgili yapılan kayda değer çalışmaların ivme kazandığını söyleyebiliriz. Ülkemizde yakın dönemde mütemediyen artan Sibiryaya çalışmalarının ise gerek yerel gerek uluslararası tarih yazıcılığına yeni bir soluk getirdiği kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Arslantürk, Harun, “Sibir Hanlığı Tarihinin İnşasında Bir Kaynak Tahlili: Stroganov Kroniği”, *Genel Türk Tarihi Kaynakları: Ordu Çalıştayı Bildirileri*, Ed. Mehmet Alpargu, Fatih Ünal, Murat Özkan, Mesut Karakulak, Ordu Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ordu 2019, s. 339-347.
- Karakulak, Mesut, “Sibiryada Ruslar: Remezov Kroniği ve Sibir Hanlığı Tarihi Anlatısı”, *Genel Türk Tarihi Kaynakları: Ordu Çalıştayı Bildirileri*, Ed. Mehmet Alpargu, Fatih Ünal, Murat Özkan, Mesut Karakulak, Ordu Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ordu 2019, s. 225-231.
- Özkan, Murat, “Sibir Araştırmalarına Dair Bir Rus Mecmuasının Tetkiki: ‘Sibirskiy Vestnik’”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 45, 2019, s. 307-332.
- _____, “Sibir Hanlığı Tarihine Dair Bir Kaynak İncelemesi: Yesipov Kroniği”, *Genel Türk Tarihi Kaynakları: Ordu Çalıştayı Bildirileri*, Ed. Mehmet Alpargu, Fatih Ünal, Murat Özkan, Mesut Karakulak, Ordu Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ordu 2019, s. 197-209.
- Sever, Zafer, “Rus Kaynaklarına Göre Stroganov Ailesi ve Sibiryada Rus Hâkimiyeti”, Doktora Tezi, Ordu Üniversitesi, 2020.
- _____, “Sibiryada Ruslar: Rus İşgalinin Katalizörü Olarak Stroganov Ailesi”, *MUTAD*, VIII (I), 2021, s. 91-109.
- Topsakal, İlyas, “Türk Tarihi Açısından Sibiryanın Kısa Tarihi (bBaşlangıçtan XVI. Yüzyıla Kadar)”, *Turkish Studies*, 6/1, 2011, s. 1863-1883.
- _____, *Sibiryaya Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017, s. 18.
- Ünal, Fatih, “Çarlık Döneminde Rusların Sibiryaya Araştırmaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 41, Güz 2015, s. 613-647.
- Ünal, Fatih, Özkan, Murat, Karakulak, Mesut, Sever, Zafer, Arslantürk, Harun, *Sibir Hanlığı Kronikleri I: Yesipov Kroniği*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020.
- _____, *Sibir Hanlığı Kronikleri II: Stroganov Kroniği*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020.
- _____, *Sibir Hanlığı Kronikleri III: Remezov Kroniği*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020.